

NEGATİF YÜKÜMLÜLÜKLER AÇISINDAN SAĞLIK HAKKI

*Doç. Dr. Ayhan DÖNER**

*Arş. Gör. Mücahit KELEK***

GİRİŞ

İnsanın sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu hakları vardır. Bu haklar insan hakları olarak ifade edilmektedir. Sağlık hakkı da bir insan hakkıdır. Sağlık hakkı, insanın insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için gerekli olan bir haktır.

Sağlık hakkı düzenleme itibariyle sosyal ve ekonomik haklar kategorisinde düzenlenmiş olmasına rağmen birçok temel hak ile yakından ilgilidir. Sağlık hakkı, yaşam hakkı ile yakından ilgilidir. Aynı zamanda sağlık hakkının taşıdığı önem dolayısıyla kişinin maddi ve manevi bütünlüğü de sağlık hakkının kapsamında yer almaktadır. Sağlık hakkı öyle bir temel haktır ki, başta temel haklar olmak üzere diğer hakların hayata geçirilmesi için hayati öneme sahiptir. Öyle ki insanın sağlık hakkı olmadan diğer hakları kullanması düşünülemez. Bu yönüyle sağlık hakkı, insanların yaşamlarını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir haktır.

Sağlık hakkı uluslararası düzenlemelerde devlete pozitif yükümlülükler yüklenen hak olarak düzenlenmiş olmasına rağmen hakkın kapsamı bakımından negatif bir boyutunun olduğu da kabul edilmektedir. Devletin sağlık hakkını yerine getirmesi için pozitif bir edimde bulunması gerekirken, kişilerin vücut bütünlüğü yönünden karar vermeleri ve istemesi halinde tıbbi müdahaleye maruz kalmamaları ise hakkın negatif boyutunu teşkil etmektedir.

Sağlık hakkı, en yüksek düzeyde ulaşılabilir bir insan hakkı olarak uluslararası düzenlemelerde düzenlenmiştir. Sağlık hakkına yer veren uluslararası belgeler sağlık hakkının en yüksek standartta sunulması ve herkesin sağlık hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda sağlık hakkı, çağdaş sosyal devlet anlayışının en yaygın hizmetlerinden biridir.

* Erzinan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Gaziosman Paşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı.

Türk hukukunda sağlık hakkı ilk kez 1961 Anayasasında düzenlenmiştir. Daha sonra 1982 Anayasasında düzenlenmiştir. Anayasamızda sağlık hakkı ekonomik ve sosyal haklar arasında düzenlenmiştir. Devlet sağlık hakkını düzenlemiş, mali gücünün yeterliliği oranından yerine getirileceğini hükme bağlamıştır.

Bu çalışmada, sağlık hakkını genel olarak tanımlanarak hukuki niteliği açıklanmaya çalışılmaktadır. Uluslararası düzenlemelerde sağlık hakkının düzenlenmesi ve sağlık hakkının kapsamı ele alınarak Türk hukukunda sağlık hakkının düzenlenmesi, sınırı ve kapsamı incelenmektedir.

I. GENEL OLARAK

Sağlık kelimesi, “*vücudun hasta olmaması durumu, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet*”¹ demektir. Sağlık, yöneldiği anlam bakımından sağlıklı olmayı ifade eder. Ancak sağlık hakkını tanımlamak için yeterli değildir. Çünkü bu hak sadece sağlıklı olmak veya sağlık kuruluşlarına erişim hakkı demek değildir. Sağlık taşıdığı önem itibarıyla, kişilerin hasta olmadan önce (ex ante) sahip oldukları ve hasta olduktan sonra (ex post) korunması gereken bir hak niteliğine sahiptir.

Dünya Sağlık Örgütü Anayasası² ve 1978 Alma-Ata Bildirgesi³, sağlığı “*yalnızca hasta veya sakat olmama değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal anlamda tam bir iyi olma hali*” olarak tanımlanmıştır. Uluslararası belgeler sağlık hakkına çok fazla önem vermiş, sağlık hakkını yaşam hakkı ile birlikte değerlendirmiştir⁴. Sağlık hakkı yaşam hakkının gereği olarak kişilere verilen bir haktır.

Sağlık hakkı tanımdan anlaşıldığı üzere, sadece hastalık halinde değil, kişilerin hasta olmadan önce de sahip oldukları bir haktır. Bu kapsamda

1 Güncel Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53674757016038.74014604(E.T:18.03.2014)

2 <http://www.tiphukuku.org.tr/icerik.php?gid=169&cat=29>. (E.T:11.11.2014)

3 http://www.tb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=521:temel-saik-hmetleruluslararası-konferansi-bdalmaata&catid=6:uluslararasıylge&Itemid=36. (E.T:11.11.2014)

4 “*Sağlık hakkının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25. maddesinde yer aldığı üzere “yaşama hakkı” ile ilişkilendirildiği görülmektedir.*” E.Gültevin Gür, “Dezenformasyona Uğratılan Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık”, *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, s.300. <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/gur.pdf>. (E.T:08.02.2014)

kişilerin, hasta olmadan evvel sağlığının korunması ve bireylere eşit, nitelikli olanakların sağlanması ve bunlara ulaşabilmesi anlaşılmaktadır⁵.

Sağlık, bireyin anne rahmine düştüğü andan itibaren ölene kadar sahip olduğu bir temel hak olarak kabul edilmektedir⁶. O halde sağlık hakkı kişilerin daha doğmadan henüz cenin iken sahip olduğu bir haktır diyebiliriz. Bu anlamda sağlık hakkı düzenlenmesi ve korunması bakımından insanlar açısından daha önemli bir haktır.

Sağlık hakkı, kişilerin devletten, sağlıklarının korunmasını ve hasta olmaları durumunda tedavi olabilmeye ve toplumsal sağlık kuruluşlarından faydalanabilme hakkıdır⁷. Sağlık hakkı, en yüksek düzeyde ulaşılabilir sağlık standartlarından yararlanma hakkıdır diyebiliriz⁸. Sağlıklı birey ve sağlıklı toplum amacına ulaşmak için gerekli sağlık kuruluşlarına ulaşma, bunlardan yararlanma hakkıdır⁹.

Sağlık hakkı, temel ve evrensel bir insan hakkıdır. Sağlık hakkı olmadan diğer hakların gerçekleşme ve kullanılma şartları bulunmamaktadır¹⁰.

II. SAĞLIK HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Sağlık hakkı, konusu bakımından sosyal haklar kategorisinde¹¹, tarihsel gelişimi bakımından ikinci kuşak haklar¹² arasında yer alır¹³. 1982

5 Enver Bozkurt, "İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı", Sağlık Hukuku Kurultayı, *Ankara Barosu Yayınları*, Ankara 2008, s.14.

6 Yafes Çakır, "Sağlık Hizmetlerinde Katılım Payı Uygulaması ve Bu Uygulamanın Sosyal Devlet İlkesi ve Sosyal Güvenlik Hakkı Bakımından İncelenmesi", *Sayıştay Dergisi*, S.80, Ocak-Mart 2011, s.88.

7 Nihat Bulut, *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, XII Levha Yayınları, 2009, s.202; Fatih Birtek, "Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesinde İdarenin Kusura Dayanan Sorumluluğu" *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.2, S.3-4, 2007, s.81.

8 Çakır, s.86; Adil Şahin, "Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakların Niteliği Bağlamında Sağlık Hakkının Kapsamı Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.59, S.4, 2010, s.713; Nazmi Zengin, "Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu", *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, Ocak 2010, S.1, s.45.

9 Zengin, s.45; Çakır, s.88-89.

10 Bulut, s.202.

11 Şahin, s.711.

12 Temel hak ve hürriyetler ortaya çıkışlarına göre tarihsel olarak birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ve üçüncü kuşak haklar olmak üzere üçe ayrılır. Birinci kuşak haklar ilk olarak ortaya çıkan haklardır. Kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı, siyasal haklar gibi. İkinci kuşak haklar, çalışma, dinlenme, emeklilik ve sağlık hakkı gibi sosyal ve

Anayasası'nda sağlık hakkı sosyal ve ekonomik haklar arasında düzenlenmiştir¹⁴. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığı altında 56. maddesinde sağlık hakkı düzenlenmiştir.

Ekonomik ve sosyal haklar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal devlet ilkesi çerçevesinde hukuki güvenceye alınmıştır. Bu haklar, işçi sınıfının mücadelesi ile kazanılmış ve uluslararası metinlerde yer bulmuştur¹⁵.

Sağlık hakkı, ikinci kuşak haklar arasında sayılmakla birlikte devletin yükümlülükleri bakımından pozitif statü hakları içerisinde değerlendirilmektedir¹⁶. Pozitif statü hakları, devletten isteme haklarıdır. Bu yönüyle sağlık hakkı da kişilerin devletten olumlu edimde bulunmasını isteme hakkı içerisinde yer alır¹⁷. Sağlık hakkının yukarıda verilen tanımı, hakkın Anayasada düzenlenme yeri dikkate alındığında pozitif haklar içerisinde yer aldığı, kişilerin pozitif statüleri içerisinde yer aldığı söylenebilir; ancak sağlık kavramının negatif bir boyutunun olduğu da gözden kaçmamalıdır¹⁸. Sağlık hakkı ile korunan değer, sağlığın bozulduğu zaman düzeltilmesine yönelik hizmetler, kuruluşlardan faydalanma hakkı değil, vücut bütünlüğünün sağlanmasına yönelik saygı ve korunan değerdir. Kişilerin sağlığına zararlı faaliyetlerden korunması buna örnek gösterilebilir¹⁹. Bu durum devletin negatif yükümlülüğünün bir yansımasıdır. Buradan hareketle, sağlık hakkı her ne kadar pozitif bir hak

ekonomik hakları içerir. Üçüncü kuşak haklar ise, dayanışma hakkı da denilen çevre hakkı, barış hakkı gibi haklardır. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 2. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2011, s.412.

¹³ Bozkurt, s.13-14.

¹⁴ Özgür Temiz, "Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.69, No.1, 2014, s.167; İbrahim Şahbaz, "Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık Hakkı", *TBB Dergisi*, S.86, 2009, s.405.

¹⁵ Bulut, s.206; Öznur Vuran Doğan, "Bir İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı ve Uluslararası Dayanakları", *Sağlık Hukuku Digestası*, Y.1, S.1, Ankara Barosu Yayınları, 2009, s.347.

¹⁶ Jellinek'in klasik ayrımına göre temel hak ve hürriyetler üç gruba ayrılır. Bunlar negatif statü, pozitif statü ve aktif statü haklarıdır. Negatif statü hakları, devlet tarafından karışılmayacak, dokunulmayacak haklardır. Devlete "karışmama", "gölge etmeme" ödevi yükler. Pozitif statü hakları, devletten olumlu bir davranış, isteme imkanı tanıyan haklardır. Aktif statü hakları ise, kişinin devlet yönetimine katılımını sağlayan haklardır. Bunlara katılma hakları da denir. Gözler, s.411-412.

¹⁷ Vual Doğan, s.350.

¹⁸ Temiz, s.169; Zengin, s.48.

¹⁹ Temiz, s.169.

olarak devletten olumlu edimler isteme hakkı olsa da aynı zamanda hakkın kapsamı itibariyle negatif bir yönü, devlete olumsuz edim yükleyen bir yönü de bulunmaktadır.

Devletin, sağlık hakkı konusundaki görevleri iki açıdan ele alınmaktadır. Birincisi, sağlıklı yaşam koşullarının oluşturulması ve kişilerin sağlıklı olmaları için gerekli önlemlerin alınmasıdır. İkincisi, kişilerin hasta olmaları halinde her türlü sağlık hizmeti ve tıbbi yardımın sağlanmasıdır²⁰. İlki önleyici sağlık hizmetleri kapsamında yer almakta, ikincisi ise, bastırıcı nitelikte olup sonradan oluşan durumların ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

Uluslararası belgelerde devlete yüklenen ödevler şu şekilde sıralanmaktadır; sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak, sağlığı geliştirmek, salgın hastalıkları ve meslek hastalıkları önlemek, bebek ölümlerinin düşürülmesi ile çocukları sağlıklı gelişimini sağlamak, çevre sağlığını ileriye götürmek²¹. Bununla birlikte, kişilerin hasta olmaları halinde sağlık kuruluşlarına ulaşmalarını ve mümkün olan her türlü sağlık hizmetinden faydalanmasını sağlamak da devletin sağlık hakkı konusunda görevleri arasında yer almaktadır.

III. ULUSLARARASI DÜZENLEMELERDE SAĞLIK HAKKI

Uluslararası düzenlemeler sağlık hakkına çok önem vermiştir. Birçok uluslararası belgede insan hakları doğrudan yer aldığı gibi bazılarında ise dolaylı olarak yer verilmiştir.

Sağlık hakkına, uluslararası belgelerde ilk olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer verilmiştir. Bildirgenin 25. maddesine göre; *“Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.”* Burada sağlık hakkı yaşam hakkı ile ilişkilendirilmiştir²². Bu düzenleme, sağlık hakkının ayrı bir hak olarak, bağımsız bir hak olarak düzenlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır²³.

20 Bulut, s.209.

21 Bulut, s.210.

22 Gür, s.300.

23 Bozkurt, s.15.

Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 12. maddesi ile sağlık hakkı düzenlenmiş ve Sözleşmeye taraf olan devletlere yükümlülükler getirilmiştir²⁴. Buna göre, herkes, en yüksek standartta sağlık hakkına sahiptir. Bu durumda sağlık hakkı ideal olanı yakalamak bakımından insan onuruna yakışır bir şekilde bu hakkından yararlanacaktır. Aynı zamanda hakkın kapsamı çerçevesinde devlete birtakım yükümlülükler getirilmiştir. ESKHS, ikinci kuşak hakları düzenlemekte ve böylece medeni ve siyasi hakların düzenlendiği birinci kuşak hakları tamamlamaktadır²⁵.

Sözleşme ile sağlık hakkının güvenceye alınması konusunda taraf devletlere pozitif edimde bulunma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu hususta çocuk ölüm oranlarının hızla düşürülerek çocukların sağlıklı gelişiminin sağlanması ve koruyucu sağlık hizmetlerinin devlet tarafından sunulması şeklinde ifade edilmiştir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, sağlık hizmetlerinin devlet tarafından sunulmasıdır. Nitekim devlete yüklenen pozitif yükümlülüğün somut yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

ESKHS Komitesi sağlık hakkını 14. yorumun 8. paragrafında²⁶ şöyle açıklamıştır: *“Sağlık hakkı, sağlıklı olma hakkı gibi anlaşılmamaktadır. Sağlık hakkı, hem hakları hem de özgürlükleri içermektedir. Buradaki özgürlükler, cinsel ve üremeyle ilgili özgürlükler dahil kişinin kendi sağlık ve bedenini kontrol etme hakkını ve müdahaleye maruz kalmama hakkını; örneğin, işkence görmeme hakkı, rıza olmadan tıbbi tedavi ve işleme tabi tutulmama hakkını içermektedir. Buna karşılık haklar, mümkün olan en yüksek seviyedeki sağlık durumuna ulaşabilmeleri için insanlara eşit imkanlar sunan bir sağlık koruma sistemine sahip olma hakkını*

24 Madde 12: 1-Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin, ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkını kabul eder.

2-Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin, bu hakkın tam olarak kullanılmasını sağlamak için alacakları tedbirler şu amaçlara yönelik olacaktır:

a)Ölü doğum ve çocuk ölümleri oranlarının düşürülmesini ve çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamak;

b)Çevresel ve sınavi sağlık şartlarının her yönüyle iyileştirilmesi;

c)Salgın, yöresel, mesleki ve diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü;

d)Hastalık durumunda herkese tıbbi hizmet ve tıbbi bakım sağlayacak koşulların yaratılması.

25 Vuran Doğan, s.356.

26 Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 14 No'lu Genel Yorumu: Ulaşılabilecek En Yüksek Sağlık Standardına Sahip Olma Hakkı. http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/saglik_hakki/saglik_hakki_eskhk_14_no_lu_genel_yorumu_ulasilabilecek_en_y.pdf. (E.T:11.11.2014)

içermektedir." Komitenin bu yorumundan çıkan sonuç, sağlık hakkının hem pozitif edim hem de negatif edimler içeren bir hak olduğudur. Devlete birtakım ödevler yüklemektedir. Sağlık hakkı üzerine en kapsamlı içerik Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesidir. Hem maddenin içeriği hem de maddenin yorumunda, kapsamlı şekilde düzenlenmiştir. Devletin sağlık hakkı bakımından şartları en yüksek standartta hazırlaması ve bu konuda gereken adımları atması yönüyle pozitif edimde bulunması düzenlenmiştir.

Komitenin genel yorumunda, sağlık hakkının kapsamını çok geniş tuttuğu görülmektedir. Sağlık tanımı Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımı ile çok benzer bir şekilde tanımladığı görülmektedir. Sağlık hakkını hem hak hem de özgürlük olarak nitelendirmektedir. Kişilerin sağlık hakkına ulaşması ve sağlık hizmetlerinden yararlanması hak boyutunu; vücut bütünlüğüne yönelik müdahaleler karşısında karar vermesi ise özgürlük boyutunu oluşturmaktadır. Bu açıdan sağlık hakkı kişilerin maddi ve manevi olarak vücut bütünlüğü ve kişi dokunulmazlığı hakkı ile çok yakından ilişkilidir.

Sözleşme metninde geçen "*erişilebilir en yüksek standartta fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı*" ibaresi ile hakkın tıbbi bakım ile sınırlandırıldığı ve sağlık hakkının eksik ifade edildiği ileri sürülmektedir²⁷. Ancak yukarıda anılan sözleşme metninin yorumunda hakkın sadece tıbbi bakım ile değil insanların eşit olarak yararlandığı ve sağlık hakkına ulaşmayı da içerdiği ifade edilmiştir. Düzenleme bakımından tıbbi bakım ön plana çıkarılmış gibi görünse de kişilerin en yüksek standartta sağlık durumuna ulaşması gerektiği vurgulanmaktadır.

Avrupa Sosyal Şartında sağlık hakkına yer verilmiştir. Şartın ilk bölümü taraf devletlerin üzerinde anlaşma sağladığı hususları vurgulamış, ikinci bölümde ise ilk bölümde vurgulanan hususlar açıkça belirtilmiş, üçüncü bölümde ise taraf devletlerin yükümlülükleri sıralanmıştır. İlk bölümde sağlık hakkı ile ilgili ifade edilen husus, "*Herkes, ulaşılabilir en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılacak her türlü önlemlerden yararlanma hakkına sahiptir.*" ve "*Yeterli kaynaklardan yoksun olan herkes, sosyal ve tıbbi yardım alma hakkına sahiptir.*" hükümleri yer almıştır. Burada öne çıkan en önemli şey, sağlık hakkı bakımından ulaşılabilir en yüksek düzeyde yararlanmadır. En yüksek düzeyde yararlanma bir ideal olarak benimsenmiş ve sağlık hakkının düzenlendiği uluslararası düzenlemelerde yer verildiği görülmektedir. O halde sağlık hakkı, bir insan

²⁷ Vuran Doğan, s.358.

hakkı olarak taşıdığı önem nedeniyle ulaşılmaması gereken en yüksek düzeyde insan hakkıdır.

Ayrıca uluslararası düzenlemelerde sağlık hakkından herkesin yararlanması ve bu konuda herhangi bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Yani hakkın öznesi bakımından herhangi bir ayırım yapılmamış, herkesin bu haktan yararlanması gerektiği ifade edilmiştir. İnsan haklarının temelinde yatan hümanizm düşüncesi de bunu gerektirmektedir.

En yüksek sağlık standardına ulaşma ile kastedilen, Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımında yer aldığı üzere, kişinin fiziken, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik içinde olması anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, koyucu, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinden yararlanmayı içermektedir²⁸.

Avrupa Sosyal Şartının Sağlık Hakkının Korunması Hakkı başlıklı 11. maddesi şöyledir; *"Akit Taraflar, sağlığın korunması hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla, ya doğrudan ya da kamusal veya özel örgütlerle işbirliği içinde, diğer önlemlerin yanı sıra, 1 Sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak; 2 Sağlıklı olmayı teşvik etmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluk duygusunu geliştirmek üzere eğitim ve danışma hizmetleri sağlamak; 3 Kazalar açısından olduğu gibi, salgın, yöresel ve diğer hastalıkları olabildiğince önlemek üzere tasarlanmış uygun önlemler almayı taahhüt ederler."* Sosyal ve Tıbbi Yardım Hakkı başlıklı 13. maddesi ise şöyledir; *"Akit Taraflar sosyal ve tıbbi yardım hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla: 1 Yeterli olanağı bulunmayan ve kendi çabasıyla veya başka kaynaklardan, özellikle bir sosyal güvenlik sisteminden yararlanarak böyle bir olanak sağlayamayan herkese yeterli yardımı sağlamayı ve hastalık halinde bunun gerektirdiği bakımı sunmayı; 2 Böyle bir yardım görenlerin, bu nedenle siyasal ve sosyal haklarının kısıtlanmasını önlemeyi; 3 Herkesin, kişisel veya ailevi mahrumiyet halini önlemek, gidermek ya da hafifletmek için gerekebilecek öneri ve kişisel yardımları uygun kamusal ya da özel hizmetler eliyle alabilmesini sağlamayı, ..."*

ASS'nın 11. maddesi sağlık hakkının unsurlarını düzenlemekte iken 13. maddesi ise, sağlık hakkının korunması bağlamında devletin yükümlülüklerini düzenlemektedir.

Sağlık hakkı kapsamında, Şart'a taraf devletler bireylerin ve toplumun sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olan hususların denetiminden sorumludur.

²⁸ Vuran Doğan, s.363.

Hava, çevre temizliği ve sular ile gıda güvenliği sağlık hakkının korunması içerisinde kalmaktadır. Bu yükümlülükler, devletin sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırma yükümlülüğü olarak değerlendirilmektedir²⁹.

Uluslararası belgelerde sağlık hakkına ilişkin düzenlemeler, sağlık hakkını hem toplumsal ilişkiler bağlamında hem de sağlık hizmetleri ile sağlığın korunması çerçevesinde ele almışlardır.

Ayrıca uluslararası düzenlemelerde sağlık hakkı ulaşılabilecek en yüksek standartta sağlık hakkı veya sağlık düzeyinden yararlanma ortak kriteri benimsendiği görülmektedir. Bunun ulaşılması gereken bir hedef olduğu belirtilmektedir. Nitekim sağlık hakkı ile ilgili gelişmeler karşısında dinamik bir yapısının olduğu gözlenmektedir. Çünkü insanların her geçen gün sağlığa ulaşmaları daha elzem bir hal almaktadır. Ayrıca sağlık hakkı kapsamında sağlıklı çevre, salgın hastalıkların önlenmesi ve temiz su hakkının yer aldığı düşünüldüğünde hakkın önemi kendini göstermektedir.

Sağlıklı olmak ve sağlıklı kalmak, sağlığını koruyup geliştirmek insan için vazgeçilmez, devredilmez ve ertelenemez temel insan haklarından biri olan yaşam hakkının bir gereğidir³⁰. Yaşam hakkı, insan haklarının özünü oluşturur³¹. Hakların kullanılabilmesi için öncelikle sağlıklı olmak gerekir. Sağlık hakkını yaşam hakkından bağımsız düşünemeyiz³².

Sağlık hakkı da insanların yaşamlarını sürdürmeleri bakımından vazgeçilmez bir haktır. Sağlık hakkı ihlal edilen veya bu hakkından mahrum kalan kişi, diğer haklarını da kullanamaz³³. Bu nedenle, sağlık hakkı diğer hakların kullanılması ve hayat bulması bakımından hayati önemi haizdir³⁴.

29 Vuran Doğan, s.363.

30 Çakır, s.89; Bulut, s.206; Tevfik Özlü, "Hasta Hakları", <http://www.toraks.org.tr/uploadFiles/2152011144754-Hastahaklari.pdf>. (E.T:12.03.2014)

31 Vuran Doğan, s.342; Bulut, s.206.

32 Şahbaz, s.408; Şahin, s.712; Bulut, s.206.

33 Vuran Doğan, s.342.

34 İnsan haklarının bütünlüğü ilkesi olarak ifade edilen bu ilkeye göre, insan hakları evrensel, bölünmez ve birbiriyle sıkı sıkıya bağlı bir ilkedir. İnsan haklarının bütünlüğü ilkesine uluslararası bildirge ve toplantılarda yer verilmiş, ilke vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler, 1968 Tahran Bildirgesi'nin 13. maddesi ile, insan haklarının bir bütün olduğu, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olmaksızın medeni ve siyasi hakların gerçekleşmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Aynı şekilde 1993 tarihli Viyana Bildirgesi'nin 5. maddesi ile, insan hakları evrensel, bölünmez ve birbirine sıkı sıkıya bağlı ve birbiri ile dayanışma içerisinde olduğu ifade edilmiştir. İnsan haklarının

Çünkü sağlıklı olmayan bir kimsenin diğer hakları bir anlam ifade etmeyecektir. Her ne kadar sağlık hakkı ekonomik ve sosyal haklar kategorisinde yer almış olsa da taşıdığı önem itibariyle temel haklardan biri olarak ifade edilebilir.

Sağlık hakkı, sosyal devlet anlayışının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır³⁵. Şöyle ki, sanayi devriminden sonra Almanya'da burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çatışmada işçilerin sağlık sigortasına yönelik hak edimleri önemlidir. Bununla birlikte, modern olarak birçok anayasalarda sağlık hakkına yer verilmiştir³⁶.

Sosyal hak yönüyle sağlık, insanların mümkün olan en yüksek seviyedeki sağlık durumuna ulaşabilmeleri ve bunun için eşit imkanların sunulması için koruma sisteminin oluşturulmasını ifade eder³⁷.

IV. TÜRKİYE'DE SAĞLIK HAKKI

1876, 1921 ve 1924 Anayasalarında sağlık hakkına ilişkin bir düzenleme yer almamıştır. Ancak 1961 Anayasasının 49. maddesinde, "*Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir.*" şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile devleti sağlık hakkı konusunda yükümlü tutmuştur³⁸. Söz konusu düzenleme modern anlamda sağlık hakkını kişilere tanımakla birlikte, bunların yerine getirilmesini sağlamakla kendisini görevli tutmuştur³⁹. O halde sağlık hakkına ilişkin ilk düzenleme 1961 Anayasası'nda yer almıştır. Sağlık hakkına ilişkin 1961 Anayasası'nın düzenleme şeklinde madde içeriği itibariyle devletin sağlık hakkına ilişkin yükümlülüğü belirtilmiş olup, herkesin sağlık hakkına sahip olduğu vurgulanmamıştır. Ancak madde başlığının sağlık hakkı olması karşısında bu belirsizliğin giderildiği savunulmaktadır⁴⁰.

Anayasa'nın 56/1. maddesinde; "*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.*" denilerek sağlık hakkı güvence altına alınmıştır.

bütünlüğü ilkesinin bir diğer sonucu haklar arasında hiyerarşi bulunmamasıdır. Vuran Doğan, s.349.

35 Bulut, s.207.

36 Bozkurt, s.14.

37 Bulut, s.206.

38 Bulut, s.211.

39 Bozkurt, s.15; Vuran Doğan, s.343.

40 Bulut, s.211.

Aynı maddenin üçüncü fıkrasında; “Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.” diyerek devlete ödevler yüklemiştir. Anayasa’da devletin sağlık hakkıyla ilgili pozitif yükümlülükleri ön plana çıkarılmıştır.

1982 Anayasası, sağlık hakkını doğrudan ve açık bir şekilde düzenlememiş bunun yerine sağlık hakkını devletin sağlık hizmetleri alanındaki yükümlülükleri çerçevesinde ele almıştır. Nitekim düzenlemede de madde kenar başlığı sağlık hakkı değil, “sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” şeklindedir.

Yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere sağlık hakkı, Anayasa’nın 17. maddesinde düzenlenen yaşama hakkı ve kişinin maddi manevi varlığını geliştirme hakkı⁴¹ ile yakından ilgilidir. Anayasa Mahkemesi, verdiği kararlarda, sağlık hakkını Anayasa’nın 56. maddesiyle 17. maddesini birlikte değerlendirerek yorumlamıştır. Yüksek Mahkemeye göre, sağlık hakkı, yaşama hakkı, maddi ve manevi varlığı koruma hakkı ile yakından ilgilidir. Yüksek Mahkeme kararı şöyledir; “...Kişinin sahip olduğu hak ve hürriyetler önem dereceleri göz önünde bulundurularak Anayasa’da yer almıştır. Bu bağlamda hekimlik, Anayasanın 17. maddesinde yer alan ve bireyin en önemli hakkı olan yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı ile doğrudan ilgili bir meslektir. Kişilerin maddi ve manevi varlıklarını geliştirebilmelerinin mutlu ve huzurlu olabilmelerinin başlıca şartı, ihtiyaç duydukları anda sağlık hizmetlerine ulaşım bu hizmetlerden yararlanabilmeleridir. Devlet için bir görev ve kişiler için de bir hak olan bu amacın gerçekleştirilmesine bu haktan yararlanmayı zorlaştırıcı ya da zayıflatıcı düzenlemeler Anayasa’ya aykırı düşer.

Sağlık hizmetleri doğrudan yaşam hakkı ile ilgili olması nedeniyle diğer kamu hizmetlerinden farklıdır. Sağlık hizmetinin temel hedefi olan insan

⁴¹ **Madde 17.** Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

(Değişik: 7.5.2004-5170/3 md.)Meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

sağlığı, mahiyeti itibarıyla ertelenemez ve ikame edilemez bir özelliğe sahiptir. İnsanın en temel hakkı olan sağlıklı yaşam hakkı ile bu yaşamın sürdürülmesindeki yeri tartışmasız olan hekimin statüsünün de bu çerçevede değerlendirilerek diğer kamu görevlileri ile bu yönden farklılığının gözetilmesi gerekir...⁴²

Diğer taraftan devlet, sağlık hakkına ilişkin ödevleri yerine getirirken Anayasa'nın 65. maddesi⁴³ ile sınırlı olarak yerine getirir. Anayasa'nın 65. maddesinde, Devlet sosyal ve ekonomik alanlardaki görevlerini amaca uygun öncelikleri gözeterek mali gücü oranında yerine getirir demektir. Yani devlet sağlık hakkına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirirken mali gücü oranında yerine getirecektir. Bu hüküm sağlık hakkının sınırını da belirtmektedir⁴⁴. Sağlık hakkının ekonomik ve sosyal haklar arasında yer alması dolayısıyla Devlet, bu hakkın gereğini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir⁴⁵. Bu durum "sosyal devlet ilkesi" çerçevesinde yerine getirilecektir⁴⁶. Somut koşullar göz önünde bulundurularak devlet sağlık hakkı kapsamında üzerine düşen görevleri yerine getirecektir. Anayasa Mahkemesi'nin bu yönde verilmiş bir kararı da bulunmaktadır. Karar şöyledir; "*Gerçekten 'Sosyal ve Ekonomik Hakların Sınırı' başlıklı Anayasa'nın 65. maddesinde 'Devlet, ekonomik ve sosyal alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.' hükmünü öngörmektedir. Bu maddenin gerekçesinde ise, 'Madde hiç kimseye Devlettten sosyal ve ekonomik hakları gerçekleştirmesini isteme hakkı vermediğini, bu hakların Devlete yüklenen ödevlerden ibaret olduğunu belirlemektedir.' denilmektedir. Anayasa'nın 56. maddesinde düzenlenen sağlık hakkı ise bir sosyal hak olarak Anayasa koyucu tarafından benimsenmiş olup, bu hakkın Devletin mali kaynaklarının yeterliliği ile*

42 Anayasa Mahkemesi, 16.07.2010 tarih, E.2010/29, K.2010/90 sayılı kararı. Aynı yöndeki diğer kararlar: AYM, 17.01.1991 tarih, E.1990/27, K.1991/2; AYM, 23.05.1972 tarih, E.1972/2, K.1972/28. (UYAP Mevzuat Programı)

43 XIII. Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları
Madde 65 – (Değişik: 3/10/2001-4709/22 md.)

Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

44 Temiz, s.171.

45 Şahin, s.753.

46 Şahbaz, s.412.

sınırlı ve bir isteme hakkı teşkil etmeyen, bu çerçevede Devlete yüklenen bir ödev teşkil eden bir mahiyet arzettiği anlaşılmaktadır."⁴⁷

Sağlık hakkına ilişkin standartların yükseltilmesinde devletin insan hakları anlayışı etkili olmaktadır. Sağlık politikalarının belirlenmesinde bu temel husus etkin rol oynamaktadır⁴⁸.

Sağlık hakkı, devletin üstlenmiş olduğu bir hizmettir. Böyle olması da sağlık hakkının yatırım alanı olmadığı, kar sağlama amacı taşımayan bir hak olmasıdır. Her ne kadar özel sağlık kuruluşları sağlık hizmeti vermekte ise de devlet hizmetin asıl sahibi olarak denetleyici ve düzenleyici bir onumda yer almaktadır. Bağışıklama sisteminin geliştirilmesi, koruyucu sağlık hizmetinin verilmesi, zorunlu aşıların yapılması devletin sorumluluğu altındadır. Bu nedenle özel sağlık kuruluşlarının varlığı durumu değiştirmemektedir. Kişi sağlığının korunması için gereken tedbirleri almak ve vücut bütünlüğünün sağlanması devletin sorumluluğu altındadır. Hem uluslararası anlaşmalarla devlete yüklenen pozitif edim olarak hem de anayasada düzenlendiği üzere hizmetin asıl sahibi devlettir.

Anayasa 90. Maddede 2004 yılında yapılan değişiklikle uluslararası anlaşmalar ile iç hukuk hükümleri arasında çatışma çıkması halinde uluslararası anlaşma metni geçerlidir. Bu anlamda Anayasanın 56. Maddesinde düzenlenen sağlık hakkı da uluslararası anlaşmalarda düzenlenen çerçeve ve kapsamda olması gerekmektedir.

Sağlık hakkı ile ilgili düzenleme Anayasada çerçevesi çizilmiş olup sınırı da belirtilmiştir. Uluslararası düzenlemelerde devlete yüklenen ödevlerin taraf devletler tarafından hayata geçirilmesi gerekmektedir. Taraf devletler gerekli yasal düzenlemeleri yaparak kendilerine verilen yükümlülükleri yerine getirmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere sağlık hakkı kapsamında devletlerin yükümlülükleri sayılmıştır. Anayasa da sağlık hakkını genel olarak düzenlemiştir. Diğer yasal düzenlemelerle sağlık hakkının hayata geçirilmesi ve kendine yüklenen yükümlülükleri yerine getirmektedir. Sağlık hakkının Türk hukukunda koruyucu sağlık hizmeti, tedavi edici sağlık hizmeti ve rehabilite edici sağlık hizmeti olmak üzere üç başlıkta incelemek mümkündür.

47 Anayasa Mahkemesi, 21.07.2012 tarih, E.2011/110. K.2012/79 sayılı kararı. (UYAP Mevzuat Programı)

48 Bozkurt, s.16.

A. Koruyucu Sağlık Hizmeti

Koruyucu sağlık hizmetleri, toplumun sağlığının korunması, hastalığın önlenmesi, toplumun sağlığı açısından zararlı hususların ortadan kaldırılması için yapılan hizmetlerdir⁴⁹. Kamu sağlığının korunması, hastalıklara neden olabilecek etkenlerin ortadan kaldırılması koruyucu sağlık hizmetinin içerisinde değerlendirilir⁵⁰.

Koruyucu sağlık hizmeti sağlık hakkının, devlete yüklenen ödevlerden önleyici sağlık hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Kişilerin hasta olmasından evvel devletin hastalıkları önleme ve kişilerin sağlık hakkını olumsuz etkileyecek hususların ortadan kaldırılmasıdır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün tanımına göre koruyucu sağlık hizmetleri, *“bedensel ve ruhsal sakatlıkların oluşumunu ve gelişimini, toplumun organize edilmiş çabalarıyla önlemenin yanı sıra, bireylerin ve bunların ailelerinin sağlığından sorumlu olan iyi bir hekim tarafından bağışıklama, sağlık eğitimi ve benzeri çabalarla herkes tarafından, bir bütün olarak toplum sağlığını daha iyiye götürmek için tüm olanaklar kullanarak yapılan hekimliktir.”*⁵¹

1580 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 1. maddesi koruyucu sağlık hizmetini tanımlar niteliktedir. Buna göre, ülkenin sağlık şartlarını korumak ve halkın sağlığına zarar veren bütün hastalıklar veya benzeri kötü şeylerle mücadele etmek ve neslin sağlıklı olarak yetişmesini sağlamak ve halka tıbbi ve sosyal yardımda bulunmak devletin hizmetidir. Aynı kanunun 3. maddesi koruyucu sağlık hizmetlerini tek tek saymaktadır. Bunlar; doğumu teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler, annelerin doğumdan önce ve doğumdan sonra sıhhatlerinin kontrolü, memleket geneli salgın hastalıkların önlenmesi, bütün zehirli ve uyuşturucu maddelerle mücadele, her nevi serum ve aşıların yapılması, çocuk sağlığının muhafazası vb. önlemleri almak koruyucu sağlık hizmeti kapsamında sayılmaktadır. Bu kanun, koruyucu sağlık hizmetlerini devlete yüklemiştir⁵².

49 Serkan Kızılyel, “İdarenin Sağlık Hizmetinden Doğan Kusur Sorumluluğu”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2006, s.38.

50 Ahmet Kürşat Ersöz, *Türk İdaresinin Sağlık Hizmetlerinden Kaynaklanan Sorumluluğu*, XII Levha Yayıncılık, Ankara 2012, s.6.

51 Asuman Altay, “Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sayıştay Dergisi*, S.64, Ocak-Mart 2007, s.34.

52 Kızılyel,, s.38; Diğer taraftan koruyucu sağlık hizmetleri insanlara ve çevreye karşı olmak üzere ikiye ayrılabilir. İnsanlara yönelik koruyucu sağlık hizmetleri;

B. Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri

Tedavi edici sağlık hizmetleri, koruyucu sağlık hizmetlerinden farklı olarak, sağlığın bozulmasından sonra devreye giren ve bu aşamada sunulan hizmetlerdir. Kişilerin fiziki veya ruhi rahatsızlıklarından ötürü herhangi bir sağlık kurumuna başvurmaları ve bunun neticesinde gerçekleşen teşhis, tıbbi müdahale, tedavi aşamalarından oluşan sağlık hizmetidir⁵³. Tedavi edici sağlık hizmetleri, çok fazla maliyet ve organizasyon gerektiren hizmetlerden olmakla birlikte, yetişmiş personel, fiziki imkânlar ve yönetim, finans sağlama gibi çok önemli boyutları vardır⁵⁴.

Tedavi edici sağlık hizmeti, bastırıcı nitelikte sağlık hakkının yansımasıdır. Kişilerin hasta olduktan sonra korunması gereken bir haktır.

Tedavi edici sağlık hizmetleri ile ilgili olarak çeşitli hizmet türleri ifade edilmiştir. Bunlar; birinci basamak sağlık hizmetleri (ilk başvuru ve ayakta tedavi yapılan muayenehane, verem savaş dispanseri gibi yerler), ikinci basamak sağlık hizmetleri (yataklı tedavi yapan devlet hastaneleri, özel hastaneler gibi yerler), üçüncü basamak sağlık hizmetleri (ileri tetkik ve özel tedavi gerektiren hastalıklarda uzman personel, ileri teknoloji kullanılan merkezler, ruh-sinir hastalıkları hastaneleri, kanser hastaneleri gibi yerler)⁵⁵.

Sağlık hizmetleri ile ilgili uyumsuzlukların kaynaklandığı ve idarenin sorumluluğunu gerektiren durumlar tedavi edici sağlık hizmetlerinde sık sık rastlanmaktadır.

C. Rehabilite Edici Sağlık Hizmetleri

Rehabilite edici sağlık hizmetleri, özellikle kaza, savaş ve felaketler gibi beklenmedik ve ani olarak ortaya çıkan ve insanların sakat kalmalarına yol açan veya çalışma güçlerini motive olmalarını engelleyen olaylar sonrası hastaların topluma yeniden kazandırılmaları, ekonomik, sosyal ve kültürel

1.Bağışıklama, 2.Hastalıkların erken tanı ve tedavisi, 3.İlaçla koruma, 4.İyi beslenme, 5.Kişisel temizlik ve bakım, 6.Aile planlaması, 7.Sağlık eğitimi; Çevreye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri; 1.Besin kontrolü ve güvenliği, 2.Yeterli ve temiz su sağlanması, 3.Hava kirliliğinin kontrolü, 4.Atıkların kontrolü, 5.Konut sağlığı, 6.İş ortamında sağlığı tehdit edebilecek etkenlerin kontrolü. <http://koruyucu-saglik-hizmetleri.bunedir.org/>. (E.T: 08.04.2014)

53 Halide Savaş, *Sağlık Çalışanlarının ve Sağlık Kurumlarının Tıbbi Müdahaleden Doğan Sorumlulukları*, Ankara 2007, s.33.

54 Altay, s.35.

55 Savaş, s.33.

olarak güçlendirilmelerini sağlamaya yönelik hizmetlerdir⁵⁶. Hastalık ve kaza sonucu gelişen kalıcı bozukluk ve sakatlıkların kişilerin normal hayatını etkilemesini engellemek ya da bu etkiyi en aza indirmek, kişinin ruh ve beden yönünden başkalarına bağlı olmadan veya daha az bağımlı olarak yaşamasını sağlamak amacıyla verilen sağlık hizmetidir⁵⁷. Bununla birlikte herhangi bir bağımlılığı olan kişinin bu bağımlılığından kurtarılması amacıyla yapılan iyileştirme faaliyetleri de rehabilite edici sağlık hizmetleri kapsamında değerlendirilir⁵⁸.

SONUÇ

Sağlık, taşıdığı önem itibarıyla, kişilerin hasta olmadan önce (ex ante) sahip oldukları ve hasta olduktan sonra (ex post) korunması gereken bir hak niteliğine sahiptir.

Sağlık, bireyin anne rahmine düştüğü andan itibaren ölene kadar sahip olduğu bir temel hak olarak kabul edilmektedir. O halde sağlık hakkı kişilerin daha doğmadan henüz cenin iken sahip olduğu bir haktır diyebiliriz.

Sağlık hakkı, konusu bakımından sosyal haklar kategorisinde, tarihsel gelişimi bakımından ikinci kuşak haklar arasında yer alır. Sağlık hakkı, ikinci kuşak haklar arasında sayılmakla birlikte devletin yükümlülükleri bakımından pozitif statü hakları içerisinde değerlendirilmektedir. Sağlık hakkı ile korunan değer, sağlığın bozulduğu zaman düzeltilmesine yönelik hizmetler, kuruluşlardan faydalanma hakkı değil, vücut bütünlüğünün sağlanmasına yönelik saygı ve korunan değerdir. Kişilerin sağlığına zararlı faaliyetlerden korunması buna örnek gösterilebilir. Bu durum devletin negatif yükümlülüğünün bir yansımasıdır.

Uluslararası düzenlemelerde herkes, en yüksek standartta sağlık hakkına sahiptir. Bu durumda sağlık hakkı ideal olanı yakalamak bakımından insan onuruna yakışır bir şekilde bu hakkından yararlanacaktır. Aynı zamanda hakkın kapsamı çerçevesinde devlete birtakım yükümlülükler getirilmiştir. ESKHS, ikinci kuşak hakları düzenlemekte ve böylece medeni ve siyasi hakların düzenlendiği birinci kuşak hakları tamamladığı kabul edilmektedir.

Sağlık hakkını hem hak hem de özgürlük olarak nitelendirmektedir. Kişilerin sağlık hakkına ulaşması ve sağlık hizmetlerinden yararlanması hak boyutunu; vücut bütünlüğüne yönelik müdahaleler karşısında karar vermesi

⁵⁶ Altay, s.35.

⁵⁷ Kızılyel, İdarenin Sağlık, s.40; Ersöz, s.6.

⁵⁸ Ersöz, s.6.

ise özgürlük boyutunu oluşturmaktadır. Bu açıdan sağlık hakkı kişilerin maddi ve manevi olarak vücut bütünlüğü ve kişi dokunulmazlığı hakkı ile çok yakından ilişkilidir.

Uluslararası düzenlemelerde sağlık hakkı için ulaşılabilecek en yüksek standartta sağlık hakkı veya sağlık düzeyinden yaralanma ortak kriteri ve hedefi belirlenmiştir.

Uluslararası düzenlemelerde sağlık hakkından herkesin yararlanması ve bu konuda herhangi bir ayırımın yapılmadığı görülmektedir. Yani hakkın öznesi bakımından herhangi bir ayırım yapılmamış, herkesin bu haktan yararlanması gerektiği ifade edilmiştir. Sağlık hakkı sosyal devlet ilkesinin ortaya çıkmasında önemli bir işleve sahiptir.

Sağlıklı olmak ve sağlıklı kalmak, sağlığını koruyup geliştirmek insan için vazgeçilmez, devredilmez ve ertelenemez temel insan haklarından biri olan yaşam hakkının bir gereğidir.

Türk hukukunda sağlık hakkı ilk kez 1961 Anayasasında düzenlenmiştir. Anayasa, sağlık hakkını düzenleyerek devletin sağlık hakkına ilişkin yükümlülük getirmiştir. Madde metninde herkesin sağlık hakkına sahip olduğu hususu belirtilmiş ancak devletin sağlık hakkı konusundaki yükümlülüğü vurgulanmıştır.

1982 Anayasası sağlık hakkını, sağlıklı ve dengeli çevre şeklinde bir düzenleme içerisinde ele almıştır. Anayasa da sağlık hakkı konusunda devlete pozitif yükümlülükler getirmiştir. Sağlık hakkı, yaşama hakkı ile kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ile yakından ilgilidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de bu yönde kararlar vermektedir. Bununla birlikte devlet sağlık hakkını yerine getirirken mali gücünün yeterliliği oranında yerine getirmektedir.

Sağlık hakkı ile ilgili uluslararası düzenlemelerde yer verilen ve taraf devletlere yüklenen yükümlülükler, taraf devletler tarafından gerekli şekilde düzenlenecektir. Bu hususta Türk hukukunda hem anayasa ile hem de kanunlarla sağlık hakkına ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Sağlık hakkı soyut halden somut hale getirilmiş ve kişilerin devletten isteme hakkına sunulmuştur.

KAYNAKÇA

ALTAY, Asuman; "Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Sayıştay Dergisi*, S.64, Ocak-Mart 2007.

BİRTEK, Fatih; "Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesinde İdarenin Kusura Dayanan Sorumluluğu", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.2, S.3-4, 2007.

BOZKURT, Enver; "İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı", Sağlık Hukuku Kurultayı, *Ankara Barosu Yayınları*, Ankara 2008.

BULUT, Nihat; *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, XII Levha Yayınları, 2009.

ÇAKIR, Yafes; "Sağlık Hizmetlerinde Katılım Payı Uygulaması ve Bu Uygulamanın Sosyal Devlet İlkesi ve Sosyal Güvenlik Hakkı Bakımından İncelenmesi", *Sayıştay Dergisi*, S.80, Ocak-Mart 2011.

DOĞAN, Öznur Vuran; "Bir İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı ve Uluslararası Dayanakları", Sağlık Hukuku Digestası, Y.1, S.1, Ankara Barosu Yayınları, 2009.

ERSÖZ, Ahmet Kürşat; *Türk İdaresinin Sağlık Hizmetlerinden Kaynaklanan Sorumluluğu*, XII Levha Yayıncılık, Ankara 2012.

GÖZLER, Kemal; *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 2. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2011.

Güncel Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53674757016038.74014604 (E.T:18.03.2014).

GÜR, E. Gültüvin; "Dezenformasyona Uğratılan Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık", *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*. <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/gur.pdf>. s.299-315. (E.T:08.02.2014).

KIZILYEL, Serkan; "İdarenin Sağlık Hizmetinden Doğan Kusur Sorumluluğu", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2006.

ÖZLÜ, Tefik; “Hasta Hakları”, <http://www.toraks.org.tr/uploadFiles/2152011144754-Hastahaklari.pdf>. (E.T:12.03.2014).

ŞAHBAZ, İbrahim; “Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.86, 2009.

ŞAHİN, Adil; “Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakların Niteliği Bağlamında Sağlık Hakkının Kapsamı Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.59, S.4, 2010.

SAVAŞ, Halide; *Sağlık Çalışanlarının ve Sağlık Kurumlarının Tıbbi Müdahaleden Doğan Sorumlulukları*, Ankara 2007.

TEMİZ, Özgür; “Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.69, No.1, 2014.

ZENGİN, Nazmi; “Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu”, *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, S.1, Ocak 2010.

http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/saglik_hakki/saglik_hak_ki_eskhk_14_no_lu_genel_yorumu_ulasilabilecek_en_y.pdf. (E.T:11.11.2014).

<http://www.tiphukuku.org.tr/icerik.php?gid=169&cat=29>. (E.T:11.11.2014).